

ROLF ENGLUND:

Vilken väg ur krisen?

Det är nödvändigt att utarbeta en genomtänkt strategi för i vilken ordning och med vilka medel vi skall gripa oss an uppgiften att föra Sverige ur krisen. Först måste inflationstakten pressas ner, anser civilekonom Rolf Englund. Erfarenheterna från USA och England visar att det går att bekämpa en hög inflation med en hård ekonomisk politik men priset är för högt för att man skall låta inflationen öka. Det svenska kostnadsläget måste också förbättras i förhållande till omvärlden. Då borde det finnas en möjlighet att ersätta bortfallande statligt genererad efterfrågan med utländsk efterfrågan.

Vi har i Sverige ett stort – och skrämmande snabbt växande – statligt budgetunderskott. Vi har hög – och växande – inflation. Vi har ett stort bytesbalansunderskott gentemot utlandet. Vi har låg tillväxt. Vi har en för vårt land hög arbetslöshet. Vi har för låga investeringar. Vi har ett högt skattetryck.

Alla är överens om att det behövs krafttag och att åtgärderna kommer att svida i skinnet. Men det saknas fortfarande en klart genomtänkt strategi för i vilken ordning och med vilka medel vi skall gripa oss an uppgiften att föra Sverige ur krisen. Det är uppenbart att beslutsfattarna måste veta vad de försöker göra – att de har en vad engelsmännen kallar en Medium Term Strategy. För att de andra aktörerna – fackliga organisationer, företag och hushåll – skall kunna och vilja anpassa sig är det också nödvändigt, att de vet vad regering och riksdag avser att göra och att de också tror på att statsmakterna verkligen kommer att göra vad de säger sig avse att göra. Först då är förutsättningarna de bästa för att politiken skall lyckas.

Svårigheten i att välja strategi ligger delvis i att det finns uppenbara målkonflikter. Skär man ner statens budgetunderskott leder det – vare sig man höjer skatterna eller minskar transfereringarna av typ pensioner och bostadssubventioner – till att medborgarnas reala disponibla inkomster sjunker. Det leder i sin tur till en minskad total efterfrågan vilket gör att produktion och sysselsättning (och därmed statens inkomster) sjunker. En ökad arbetslöshet leder dessutom till ökade utgifter för staten för arbetslöshetsunderstöd och AMS-verksamhet.

Om man på detta sätt minskar den svenska biten av den totala efterfrågan (den som kommer från hushållen) kan det kompenseras genom ökade investeringar (från företagen) och från ökad utländsk efterfrågan. En svårighet ligger i att de svenska hemmamarknadsföretagen svårligen kan tänkas öka sina investeringar om efterfrågan på deras produkter samtidigt sjunker till följd av att medborgarna får lägre reala disponibla inkomster genom den statliga budgetåstramningen.

Hoppet får då sättas till att exportföretagen (och de med import konkurrerande företagen) kan öka sin försäljning och sina investeringar. För detta krävs att det svenska kostnadsläget förbättras i förhållande till omvärlden. Det sker under 1983 genom den genomförda devalveringen på 16 procent. För att företagen skall ändra sitt beteende är det dock viktigt att de kan tro på att den förbättringen kommer att bli bestående.

Inflationstakten måste minskas

För att det förbättrade svenska konkurrensläget skall bli bestående (utan ytterligare framtida devalveringar) krävs att den svenska löneutvecklingen nominellt inte blir högre än i vår omvärld. Detta är dessvärre inte sannolikt. Det svenska inflationstakten kommer de närmaste åren att ligga över 10 procent per år – kanske uppemot 15 procent per år. Detta till följd av den snabba penningmängdsökningen, vilken i sin tur är ett resultat av främst det stora statliga budgetunderskottet. Inflationstakten i vår omvärld (främst USA, England och Västtyskland) kan komma ner till en årstakt på

4–5 procent. När vi inte dit blir fortsatta svenska devalveringar oundvikliga.

En viktig sak att klara ut är om devalveringen leder till inflation eller är ett resultat av att inflationen redan har varit för kraftig i Sverige i förhållande till omvärlden. Enligt min mening är den senare förklaringen den sannolika. Enligt det synsättet skapar budgetunderskottet en penningmängdsökning som leder till inflation. Går den snabbare i Sverige än i vår omvärld tvingas vi att devalvera för att inte bytesbalansunderskott och arbetslöshet skall bli för stora. Ett sådant handlande sägs ofta leda till att LO och SAF inte tar sitt ansvar. De vet att de kan komma överens om vilka löneökningar (nominella) som helst och att staten genom att devalvera kommer att se till att deras medlemmar (löntagare och företag) inte drabbas av arbetslöshet eller konkurs. Haken i det resonemanget ligger i att om det är så, att den tidigare penningmängdsökningen har lett till att vi nästa år får en inflation på 12 procent (och reallönerna skall sänkas med fyra procent) är det självklart att lönerna måste stiga med åtta. Annars går ekvationen inte ihop. Och åtta procent är mer än lönerna stiger i vår omvärld.

Man måste också ha i minnet att statens budget har såväl en inkomstsida som en utgiftssida. I den mån man skär ner på transfereringar som är beskattningsbara, som tex pensioner och sjukförsäkring, behöver man bara en vanlig skattetabell för att se hur mycket av besparingen på statens utgiftssida som går förlorad genom sänkta skatteinkomster för stat och kommun. Som regel är det ungefär hälften. Sedan finns det multiplikatoreffekter. Minskar pensionärernas

disponibla inkomster så minskar deras konsumtion, vilket i senare led medför sänkta inkomster och därmed minskade skatteinkomster.

Man skall också ha i minnet att olika statsutgifter leder till olika stor ökning av penningmängden. Om staten ökar barnbidragen med en miljard går barnfamiljerna och köper upp sin miljard på Åhléns och på kvällen sätter Åhléns in pengarna på banken. Bankernas inlåning har därmed ökat och bankinlåningen är den stora posten i siffran för penningmängden (M 3). I det andra fallet – om staten ökar sina räntor på statsskulden – och även i det fallet lånar upp pengarna i bankerna blir penningmängdsökningen mindre. De räntor som staten utbetalar till bankerna för de statspapper som bankerna innehar (det är en växande del) medför inte någon ökning alls av penningmängden. De växande statsskuld-räntorna är ändå ett stort bekymmer. Men problemet kan åtminstone med denna insikt reduceras något.

Enligt min mening borde man börja med att få ner inflationstakten. Det kan man bara genom att sänka ökningstakten i penningmängden. Då måste man reducera statens budgetunderskott. Det råder bland ekonomerna oenighet om man skall göra det långsamt (som Mrs Thatcher och Milton Friedman) eller snabbt (som Hayek förespråkar). Frågan är vad ett samhälle tål bäst, en snabb och mycket kraftig åtstramning och omställning, eller en mildare åtstramning som varar desto längre. De senaste årens erfarenheter från USA och England visar att *det går* att genom en hård penningpolitik få ner inflationstakten. Det går, men det kostar ohyggligt mycket i form av

arbetslöshet, produktionsbortfall, sjunkande företagsvinster och företagskonkurser. Den slutsats man skall dra av den erfarenheten är, att man aldrig mer skall tillåta inflationen att skena iväg. Det kostar för mycket att åter få ner inflationen till en acceptabel nivå eller, helst, till noll.

Målet bör vara att reducera penningmängdsökningen till en nivå som motsvarar ökningen av BNP och att reducera inflationen till noll.

Om inflationen skulle sjunka kraftigt kommer räntorna att gå ned. Det förbättrar statsfinanserna. Det leder emellertid också till att villaägarna får sin situation försämrad. Dels sjunker underskottsavdragen (dessa utgörs ju av skillnaden mellan intäktsschablonen och räntekostnaderna), något som också förbättrar statsfinanserna, dels (och framförallt) sjunker villapriserna till följd av att man inte längre kan förvänta sig samma prisökning på villor när inflationen (och dess effekt i form av sjunkande reala lån) upphör. Detta uppvägs dock delvis av att villaägarnas ränteutgifter faktiskt sjunker (efter avdragsreformen står ju villaägaren för 50 procent av den marginella räntan själv).

Jag skall här visligen avstå från att ange var i budgeten nedskärningarna skall äga rum. Det är dock viktigt att skilja på utgifter för transfereringar, investeringar och konsumtion. Besparingarna har olika effekter på statsfinanser och samhällsekonomi beroende på var besparingarna sätts in.

Öka exporten

Inflationsbekämpningen i USA och Eng-

land har således varit framgångsrik men dyrbar. Det vore trevligt om det för Sverige, ett litet land med stor utrikeshandel, fanns en väg till fast penningvärde som inte hade lika stora kostnader. De ekonomer jag talat med tror inte att denna tulipanos finns. Om den finns borde den emellertid återfinnas i möjligheten att ersätta bortfallande statligt genererad efterfrågan med utländskt genererad efterfrågan. Detta kan uppnås genom en ytterligare förbättring av den svenska konkurrenskraften. Den kan bara uppnås genom låga löneavtal eller ytterligare devalveringar.

Om vi skulle lyckas att öka vår export och sänka vår import och därmed reducera bytesbalansunderskottet uppstår emellertid en ny och av inte alla insedd komplikation. Det rinner nu pengar ur landet genom bytesbalansunderskottet. Om vi reducerar bytesbalansunderskot-

tet rinner det ut mindre pengar. Penningmängden ökar då snabbare (allt annat lika). I takt med att vi får ordning på vårt lands yttre finanser skärps således kraven på nedskärningar i statsbudgeten för att man skall uppnå den avsedda minskningen av penningmängdens ökningstakt.

Jag har i denna artikel bara kunnat skissa lite på hur en Medium Term Strategy för Sverige med moderat förtecken borde se ut och vilka följderna skulle bli. Det viktiga i detta skede är inte att i detalj beskriva hur den rätta politiken skall se ut. Det viktiga är att först bestämma sig för att det är nödvändigt för oss att skaffa oss en sådan strategi. Sedan får den politiska processen löpa vidare och politikens innehåll växa fram. Men det är viktigt att arbetet med detta nu startar.